

Kırgızistan'da Basmacı Hareketiyle İlgili Yeni Bilgiler (1925-1934)

Zuhra Altımışova*

Öz

Bilindiği gibi Sovyet yönetiminin ilk yıllarında Türkistan'da basmacı hareketi baş göstermiş ve bu hareket, yönetimin askerî tedbirler almasına sebep olacak kadar ileri boyutlara ulaşmıştır. Kırgızistan'da basmacıların faaliyetlerinin, güneydeki farklı ilçelerde, özellikle de dağlık bölgelerde 1930'larda da etkili olduğu görülmektedir. Basmacı kollarını yönetenlerin halk arasında nüfuz ve itibar sahibi olan kimselerden oldukları dikkat çekici bir husus arz etmektedir. Bu durum ve basmacı hareketinin geniş bir çapta yayılarak sıradan halkın desteğini kazanması, Sovyet yönetimi için ciddi bir siyasi mesele haline gelmiştir. Makalede, 1925-1934 yılları arasında Kırgızistan'ın güneyinde basmacılık hareketine devam edilmesinin sebepleri, basmacı kollarının çalışmaları, Sovyet yönetiminin bu harekete karşı almış olduğu askerî, siyasi/ideolojik, ekonomik, kültürel önlemler üzerinde durulacaktır. Konu, bilimsel eserlerin yanında Sovyetler zamanında kullanımı yasak olan "çok gizli" olarak nitelendirilen arşiv belgelerinin ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Basmacı Hareketi, Kırgızistan, Sovyet Hükûmeti, Korbaşı, Canıbek Kadı

---

* Yrd. Doç.Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
- Bişkek/Kırgızistan
zuhraaltymyshova@gmail.com

Giriş

Sovyet yönetimi kurulduktan sonra Türkistan'da yeni düzene karşı yerli halkın mücadelesi ortaya çıkmıştır ve bu mücadele dünya literatüründe *Basmacı Hareketi* olarak bilinmektedir. Basmacı hareketinin çıkışı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar bu hareketin 1916 yılında Rus Çarlığı yönetimine karşı büyük isyanın devamı olduğu görüşündedir (Çorotegin ve Moldokasimov 2000:108, Moldokasimov 1998: 39-40). Çoğunluk, 1918 Türkistan (Hokand) Muhtariyetinin yıkılmasından sonra başlayan olaylara bağlamaktadır. Kasım 1917'de Hokand şehrinde olağanüstü IV. Müslümanlar Kongresinde Türkistan (Hokand) Özerk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Çok geçmeden Şubat 1918'de Türkistan Özerk Cumhuriyetinin Kızıl Ordu tarafından ortadan kaldırılması basmacı milli-bağımsızlık ayaklanmasını ortaya çıkarmıştır. Böylece Hokand Özerk Hükümeti'nin sonu Türkistan halkını Basmacı millî bağımsızlık mücadelesine sürüklemiştir. Ayaklanma kısa sürede içerisinde Fergana bölgesinin her tarafına sıçramıştır. Ayaklanma sebeplerinin asıl kökü Sovyetlerin önceki Rus Çarlığı'nın siyasi, sosyal ve ekonomik sömürgeci siyasetini devam ettirmesinde yatmaktadır.

SSCB çapında olduğu gibi Türkistan'da da Bolşeviklerin asıl gayesi proleter (işçi ve köylü) diktatörlüğü altında sınıfsız sosyalist bir toplum yaratmak idi. Bu sebeple varlıklı kimselere karşı sert uygulamalara girişilmiş ve özel mülkiyetin ortadan kaldırılması yönünde hareketler yapılmıştır. Türkistan'da da "İç Savaşın" cereyan ettiği yıllardan itibaren özel mülkiyet devletleştirilmeye başlanmıştır. Sovyetler tarafından Türkistan millî aydınlarının istediği gibi bağımsız devletler birliği değil, üniter devlet kurmak amaçlanmıştır ve 1922'de böyle bir devletin (SSCB'nin) kurulması başarılmıştır.

Büyük sanayi işletmeleri yanında özel mülklerin, toprakların müsaderesi, bolşeviklerin yerel inanç ve geleneklere müdahalesi, Sovyet hükümetinin Ekim Devrimi akabinde verdiği ulusların kendi kaderini tayin hakkı sözünün yerine getirilmemesi, tam tersine yerli ahalinin menfaatlerinin gözardı edilmesi,¹ şövenizm siyaseti uygulanması, kendi haklarını arayan halkı Sovyetlerle mücadeleye yöneltmiştir. Fergana'dan sonra 1920 yılında Kızıl Ordunun Harezmi ve Buhara'ya girmesiyle Harezmi ve Buhara ikinci ve üçüncü ayaklanma merkezi haline gelmiş, böylece basmacı hareketi tüm Türkistan'a yayılmıştır.

Sovyet dönemindeki bilimsel kaynaklarda Türkistan'daki mücadele Basmacılık yani *haydutluk, karşı ihtilalci burjuva hareketi*, basmacılar ise *haydut, gerici*,

karşı devrimci olarak nitelendirilmektedir. Sovyet resmî tarih yazımında Basmacı son derece taraflı yansıtılmıştır. Basmacı hareketinin ideolojik temelini ise burjuva milliyetçiliği, Panislamizm ve Pantürkizm düşüncelerinin oluşturduğu vurgulanmaktadır (İstoriya 1986:193). Sovyet Yönetimi, bu hareketi, halkın ve dış dünyanın gözünde küçültecek bir tanımlamayla “*Basmacılık*” olarak adlandırmıştı. Böylece bir taraftan yerel halkın harekete destek verme eğilimi azaltılmaya çalışılmakta; bir taraftan da dış dünyaya karşı, hareketin basit bir haydutluk hareketi olarak gösterilmesi amaçlanmaktaydı. Sovyet yönetiminin bütün bu çabalarına karşı, bir süre sonra, *Basmacı* deyimi anlam değiştirerek, halk tarafından “İstiklal savaşçısı” veya “Mücahit” anlamında kullanılmaya başlamıştır. Aslında basmacı liderleri daha başlangıçtan itibaren kendilerini “*Korbaşı*”³, mücadele hareketini de “*Korbaşılar Hareketi*” olarak tanımlamışlardır. Fakat yoğun Sovyet propagandası, “Basmacılar” deyiminin dünya literatürüne yerleşmesini ve bölgeyle ilgili çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır (Ahat 2003: 149-151). Basmacılar hakkında araştırmaları ortaya koyan Ali Bademci de Basmacılar yerine Korbaşılar tabirinin kullanılmasını, Korbaşılar Hareketi olarak kabul edilmesini savunmaktadır (Bademci 2008: 197, Bademci 2010: 14).

1923-1924 yıllarında basmacılarla mücadelede Kızıl Ordu genellikle galip gelerek bu dönemde basmacıların büyük bölümü ortadan kaldırılmıştır. 1924'ten itibaren sadece mahallî özellik taşımakla beraber, bu hareket, 1934⁴ yılına kadar devam etmiştir. 1923-1924 yıllarında basmacı hareketinin ilk safhası bastırılmasına rağmen bu tarihlerden sonra da Orta Asya'da basmacılar küçük gruplar halinde mücadeleye devam etmişlerdir. Kırgızistan'daki Basmacı hareketi hakkında en kapsamlı bilgilerin bulunduğu Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi Belgeler Merkez Devlet Arşivi ve Oş Bölgesel Devlet Arşivinde kayıtlı arşiv materyalleri tarafımızdan incelenmiştir. Makalede, bilimsel eserler ve söz konusu arşiv belgelerinin ışığında 1925-1934 yılları arasında Kırgızistan'ın güney ilçelerinde basmacılık hareketine devam edilmesinin sebepleri, hareketin seyri ve basmacılara karşı Sovyet hükûmetinin mecbur kaldığı önlemleri üzerinde durulacaktır.

Basmacılar Hareketi: Kısa Bir Bakış

Bolşeviklere karşı Türkistan muhalefeti varlığının nedeni, Sovyetlerin Müslüman toplumunu derinden tekrar yapılandırma girişimi idi. Ve bu teşebbüs geleneksel otoritelerin (feodal aristokrasi, aşiret liderleri, din adamları, büyük

ve orta toprak sahipleri ve tüccar sınıfı) yanı sıra köylülerin ve kırsal kesimdekilerin direnişi ile karşı karşıya kalmıştır. Mücadele sırasında basmacılar Ceditçiler, Pantürkistler ve Türkistan milliyetçileri tarafından destek görmüşlerdir. Ayaklanma en doruk noktasına ulaştığı zaman tüm Türkistan'ı içeren Müslüman halkların hareketine dönüşmüştür (Olcott 1981: 352).

Resim 1. Fergana'da Sovyetlerin basmacı liderleri ile görüşmeleri, 1921.

(<https://ru.wikipedia.org/wiki/басмачество>)

Basmacılarla savaş Sovyetler açısından ciddi bir endişe arzettiğinden Sovyet hükûmeti Şubat 1919'dan itibaren tüm Fergana Vadisi için olağanüstü savaş hali ilan etmek zorunda kalmıştır (Nikişov 1957: 57). Temmuz 1919'da ise Moskova Türkistan'ı yeniden ele geçirmek üzere M. Frunze'yi ve 5.Orduyu görevlendirmiştir. Ağustos 1919'da Türkistan'da Sovyet hâkimiyetini sağlamak amacıyla Mihail Frunze'nin başkumandanlığında basmacılara karşı "Türkistan Cephesi" açılmıştır.

Mücadelenin ırksal/dinsel karakterini azaltma teşebbüsüyle Müslümanlardan Kızıl Ordu bölükleri oluşturulmuştur. İlk önce Kızıl Tatar birliği Türkistan'a gönderilmiş ve orada Karluk boyundan Özbeklerin alınmasıyla asker sayısı çoğaltılmıştır (Olcott 1981: 360). Daha sonra Kızıl Ordu müfrezelerine Türkistan yerli halkından askerler alınarak Kızıl Ordunun milli bölükleri kurulmuştur (Kunin 1981: 88). Basmacılara karşı yerli Kırgız, Kazak, Özbek, Taciklerden, Uygurlardan tugaylar kurulmuştur. Mayıs 1920'de Türkistan Cephesi Devrim Savaş Konseyi ve Türkistan Cumhuriyeti Merkezi İcra Komitesi

yerli 19-30 yaş arası 30 bin yerli Müslümanın Kızıl Orduya askere alınması konusunda bir emir vermiştir (Jantuarov 1963: 191). 30 Aralık 1920'de yerli halklardan 27 780 asker Kızıl Orduya hizmete alınmıştır (İstoriya 1970: 108).

Millî mücadeleye karşı Müslüman halklardan asker toplamak sadece askeri açıdan bir zaruriyet arz etmiyordu, daha önemlisi Türkistan Müslümanları arasında basmacılar aleyhinde propaganda yaparak onları kontrol altına almak, Müslüman halkta Sovyet ordusuna karşı güven oluşturmak ve böylece galip gelmek asıl amaç idi (Hayit 1997: 311-312). Kızıl Orduya yerlilerden asker alımında halk arasında Kızıl Ordu hakkında olumlu propaganda yöntemine başvurulmuştur (Şamagdiyev 1961:304). Aynı zamanda Kızıl Ordunun Müslüman bölükleri askerleri arasında siyasi propaganda faaliyetleri güçlendirilmiştir (Basmaçestvo 1984: 84).

Türkistan Cumhuriyeti Hükûmeti basmacı çetelerine katılan kişiler gönüllü olarak silahlarını teslim ederlerse hükûmet tarafından ceza ve takibe maruz kalmayacaklarını duyurmuştur. Bir kısım yerli halk Kızıl Orduya gönüllü olarak katılmıştır ama kızıl askerlerin köyleri dolaşıp erkekleri zorla askere aldıkları da bilinmektedir (Bakiyev 2006: 111). Bununla beraber Kızıl Orduda görev alan yerli Türkistan askerlerinin sayıca çok az olduğu belirtilmelidir. 1927'de Özbeklerin Kızıl Ordu'daki oranı %5'ten azdı bu arada Kyrgyz, Türkmen ve diğer yerlilerin toplam sayısı daha düşüktü. Hatta bu küçük orana yerli Türkistan Sovyet birliklerini oluşturmak için büyük çabalar sonucunda ulaşılmıştır. 1920'den 1926'ya kadar ayaklanmanın en önemli yıllarında basmacılarla savaşan Sovyet ordusu bazı Ukraynalılar ve Tatarlar dışında çoğunlukla Rus asıllı büyükşehir birliklerinden meydana geliyordu. Basmacılar Hareketi gerçekte yerli Müslüman Türkistan ayaklanmasıydı (Rywwin 1997: 38).

Basmacı hareketinin içinde yeni Sovyet düzeninden memnun olmayan yerli aydınlar, köylüler, zanaatkarlar, din adamları, memurlar ve varlıklı kesim gibi çeşitli tabakalar vardı (Usmanov ve Sadikov 2006: 44). Aralarında bölgesel liderler, eski askerler, hükûmet görevlileri veya aydın ceditçiler mevcuttu. Mücadele taraftarları arasında Z. V. Togan, M. Çokay, T. Januzakov gibi eğitilmiş, ileri görüşlü tanınmış insanlar bulunmaktaydı. Hatta Osmanlı asker ve siyaset adamı Enver Paşa'nın Türkistan'a gelerek 1922'de millî bağımsızlık mücadelesi yolunda şehit düştüğü bilinmektedir.

Sovyet yetkilileri askerî tedbirlerin siyasi ve ekonomik tavizlerle beraber yürütülmesi gerektiğini nihayet anlamışlardı. 1922 yılında Fergana Vadisi'nde geçici olarak dinî kadı mahkemelerinin tekrar faaliyet yapmalarına izin verilmiş ve vakıf toprakları iade edilmiştir. Aynı zamanda Fergana bölgesinde vergi yarı yarıya indirilerek ve ilçelere ise gıda stokları gönderilmiştir (Rywkın 1997: 41).

1923 yılı sonlarına gelindiğinde Basmacı gruplarının çoğu yok edilmiş durumdaydı. Sağ kalan Basmacı liderlerinin bir kısmı Sovyet kuvvetlerine teslim oldular. Bir kısmı dağınık bir şekilde ve küçük gruplar halinde mücadelelerini sürdürdü (Ahat 2003: 155). Kızıl Ordu ancak 1924'te geniş çaplı yayılan Basmacı isyanını zor durdurabilmiştir, ama hareketin Sovyet rejimi için 1934'e kadar ciddi bir tehdit oluşturduğu belirtilmelidir.

“İç Savaş” yıllarında günümüz Kırgızistan topraklarının kuzey bölgesinde daha çok Sovyetlere karşı savaş açan Beyaz Muhafız birlikleriyle Kızıl Ordu arasında çatışmalar yaşanmıştır ve antisovyet isyanları baş göstermiştir. Basmacı hareketi ise coğrafi sebepten dolayı Fergana vadisindeki basmacı grupların etikisiyle Kırgızistan'ın güney bölgesinde sürdürülmüştür. Arasında Kırgız yöneticilerinin de bulunduğu Fergana Vadisinde Ergaş, Madaminbek, Kör Şermat (Şir Muhammed Bek), Mahkam Hoca, Aman Pehlivan, Parpi, Kalkhoca, Canıbek Kadı, Rahmankul, Muhiddin Bek gibi pek çok liderlerin önderliğinde basmacı kolları faaliyet göstermiştir. Kırgızistan'da basmacı hareketinin siyasi liderleri ve kumandanları genellikle *bay-manaplar*⁶ olmuşlardır.

Araştırmacılar Orta Asya'da basmacı hareketinin 3 öne çıkan merkezinin olduğunu belirtiyorlar: Fergana, Buhara ve Harezm. Kızıl Ordu ile basmacılar arasında temel savaşlar 1918-1934 yılları arasında genellikle adı geçen üç bölgede yürütülmüştür. Fergana vadisinin doğu kısmında yer alan Güney Kırgızistan hareketin Fergana merkezi içindeydi. Fergana vadisindeki basmacılar Dağlı Basmacılar ve Vadi Basmacıları olarak ikiye ayrılıyordu. Dağlı Basmacılar grubunun çekirdeğini de hareket katılan Kırgızlar oluşturuyordu. Hareketin doğuşu ve sürdürülmesinde İslam dininin etkisi büyüktü ve Kırgızistan'ın güneyinde İslam dininin tesiri başka bölgelerine göre daha güçlü olmuştur. Oş şehri de Fergana'daki önemli dinî merkezlerden biriydi (Pilev 20: 55).

Bolşevik yönetimi Türkistan'da Kırgızların boylar arası çekişmelerini de kendi faydasına yararlanmaktan kaçınmamıştır. Örneğin 1922'de Otuz Uul boyunun liderleri Kadırbek Kamçıbekov ve Camşıtbek Karabekov İçkilik boyun-

dan Kırgız isyancı lideri Muhidinbek'e karşı kışkırtılarak Sovyetler tarafından silahla sağlanmışlardır. Otuz Uul boy temsilcilerinden asker birlikleri teşkil edilerek Muhiddinbek birliklerine karşı koyulmuştur ve Muhiddinbek yenilgiye uğramıştır (Turkestan 2000: 367-368).

Resim 2. 1918-1923'de Kırgızistan'da kulak isyanlarının ve basmacı çetelerinin bastırılması

(<http://www.foto.kg/maps/366-podavlenie-kulackih-myatezhey-i-likvidaciya-basmacheskih-band-v-kyrgyzii.html>)

1925-1930'lu Yıllarda Kırgızistan'da Basmacı Hareketi

1920'li yılların ikinci yarısında Kırgızistan'ın güney ilçelerinde basmacı gruplarının faaliyetleri güçlenmiştir. 1927-1928'de Güney Kırgızistan'da gerçekleştirilen toprak-su reformu çerçevesinde özel toprakların devletleştirilmesi, devletin tahıl teslim etme talebi, orta hallilerin seçilme ve oy verme hakkından mahrum bırakılması, bay-manaplara fazla vergi uygulanması, kolhozlaştırma cereyanı ve zorla kolhozlara sokma gibi sürüp giden baskılar geçmişi eskilere uzanan Basmacı Hareketinin yeniden canlanmasına yol açmıştır. (Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi Belgeler Merkez Devlet Arşivi, (KC SB MDA), fon.10, liste.1, dosya.203, s.192; dosya.281. s.117; dosya.253, s.195). 1927-1932 yılları *kulak*⁷ sayılan kimselerin toplumsal ve siyasi etkilerini yok etmek amacıyla Kırgızistan'dan başka SSCB cumhuriyetlerine zorla sürgüne gönderilmesi hareketin güçlenmesini doğrudan etkilemiştir. Özellikle 1927 ve 1929 yıllarındaki sürgün kampanyalarından dolayı Oş ve Celal-Abad bölgesinde basmacı mücadelelerinin arttığı görülmüştür (İbraimov 1967:123).

1926 yılında Oş bölgesinde Sovyetlere karşı mücadele eden iki büyük basmacı grubunun olduğu kaydedilmiştir. 26 kişiden oluşan birinci grup, İçkilik⁸ *volostuna*⁹ bağlı bölgede kurulmuştur (Belgede İçkilik Çetesi olarak karşımıza çıkmaktadır). Birinci grubun % 90'unu Kırgızlar, diğer kısmını Özbekler oluşturmuştur. İkinci grup Nookat, İçkilik ve Kaşgar-Kışlak *volostlarının* sakinleri olan yedi kişiden ibaret idi. (*Nookat çetesi*). Bunların hepsinin Kırgızlar olduğu belirtilmektedir. Mayıs 1926'da Birleşmiş Devlet Siyasi Başkanlığı'nın (OGPU'nun)¹⁰ operasyonlarıyla birinci gruptan ilk önce yedi, sonradan on bir, ikinci gruptan beş basmacı tutuklanarak hapsedilmiştir (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 32, s. 106-109).

1926'da Devlet Siyasi Başkanlığı'nın vekili tarafından askerî bölüklerinin bakımını sağlamak ve basmacıları yok etme işinin başarılı bir şekilde yürütülmesi için Oş Bölgesel İcra Komitesi Şurasına bağlı özel Basmacılıkla Mücadele Fonu kurulmuştur (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 1, liste 1, dosya. 52, s.1). Bu amaçla söz konusu fona vilayet bütçesinden büyük bir para ayrılmıştır. 1930 yılında Kırgızistan'ın güneyi, Oş bölgesinde siyasi durumun gerilimli olduğu kaydedilmiş, bölgede basmacı hareketinin büyümesi, fakir ve orta halli tabakaların Sovyet yönetimine karşı gerginliğinin arttığı görülmüştür. Bölgede toplam 400 yiğidin¹¹ içinde bulunduğu altı basmacı kolu faaliyet gösteriyordu (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya.281. s.113).

Kırgızistan'daki basmacı hareketini yöneten itibarlı, basmacı liderlerinden birisi Canıbek Kadı'dır.¹² 1918'de yaklaşık 5700 yiğide komutanlık eden Kırgız İçkilik kabilesinden Canıbek Kadı halk arasında oldukça popüler idi ve basmacıların en başarılı liderlerinden biri olarak biliniyordu (Hayit 1997: 67). Canıbek Kadı 1921 yılında Sovyetlerin af vaadi üzerine 450 askerden oluşan kolu ile silahlarını teslim ederek Sovyet savaş idaresi ile barış anlaşması yapmış, Sovyetler tarafına geçmiştir. Buna rağmen çok geçmeden yeniden sistemli bir şekilde Kızıl Orduya karşı savaşa girişmiştir. Canıbek'e halk "Dağ Kartalı" adını vermişti. O, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkıyor ve mütecavizlere zor günler yaşatıyordu. 1924'te Gülçö Bolşevik garnizonunu, 1925'te Ergeştam'ı ele geçirmişti. 1925'te Özgen'deki Kakır nahiyelerini hâkimiyeti altına almayı başarmış ve sonradan Alay dağlarına çekilmiştir (Bademci 2008: 350-353).

1927 yılına ait bir arşiv belgesi, Canıbek Kadı ve taraftarı Abdullabek'in başında bulunduğu basmacı kollarını Kızıl Ordu'nun takibi ve çatışmalar hakkında geniş bilgi sunmaktadır. 1927 Mayıs ayının ortasında Canıbek Kadı ve Ab-

dullabek'in yönettiği basmacı hareketini yok etmek amacıyla Kızıl Ordu çetin çalışmalara başlamış ve askeri bölükler dağ geçitlerine yerleştirilmiştir. Keşif sırasında Kara-Şoro kanyonunda dağlarda gizlenen dokuz basmacı ele geçirilip öldürülmüştür. Kızıl Ordu Özgen ilçesine bağlı Kara-Şoro köyünü ele geçirdiği zaman köyde köy sakinlerinden kimse bulunmuyordu. Çünkü kadın olsun, erkek olsun eli silah tutabilen tüm halk Canıbek Kadı'nın grubuna katılmak arzusuyla Kara-Şoro'yu terketmişlerdi. Kızıl Ordu tarafından böyle dağlara kaçan 80 basmacının eşleri tutuklanmış ve Canıbek Kadının kızı ile Canıbek Kadı'nın kardeşinin eşi rehin alınmışlardır. Ele geçirilen 2000 koyun, 115 at, 80 büyük baş hayvan ilçe merkezi Özgen'e gönderilmiştir. Canıbek Kadı'nın Sovyetlere karşı mücadele başlatması sebebiyle aynı sene içinde Celal-Abad bölgesinin ve Özbekistan'ın Andican bölgesinin ilçelerinde Sultan-Abad, Kara-Suu, Korgon-Töbö, Aim-Kışlak, Asake köylerinde silahlı basmacı kolları oluşturulmuştur. Tüfek ve kılıç ile silahlanan 15 kişiden oluşan bu grupların birisinin tamamı Kırgız idi (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 128, s. 80-85). OGPU'nun Kırgız şubesi tarafından 1929 yılının Ekim ayının sonunda Canıbek Kadı'nın 40 kişilik çetesi ile Çin'e girmek niyetiyle Narın bölgesinin Arpa Vadisine doğru yöneldiği hakkında istihbari bilgiler kaydedilmiştir (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 79, liste.1, dosya.5, s.75).

Resim 3. Basmacılarla mücadele eden Kırgız süvari birliğinin kolu, 1926.
(<http://www.foto.kg/galereya/3084-otryad-kirgizskogo-kavaleriyskogo-divizionna-po-borbe-s-banditizmom.html>)

1927 yılının Aralık ayında Oş bölgesine bağlı Batken-Bucum volostunda volost icra komitesi binasına 13 kişiden oluşan basmacılar saldırmışlar ve orada bulunan silahları ele geçirmişlerdir. Aynı ayda 18 kişilik basmacı çetesi ve *militsiya* (veya *militsiyoner*)¹³ bölüğü arasında sıcak çatışma yaşanmış, iki taraftan da kayıplar olmuştur (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 1, liste.1, dosya.84, s. 351-380).

Türkistan'da Sovyet yönetimini yerleştirmede Bolşeviklerin en acımasızca mücadele ettikleri düşmanları basmacılar olmuştur. Bu sebeple Sovyet yönetiminin amansız taktiği- "Kızıl Terör" basmacılara da uygulanmıştır. 18 Ağustos 1927, tarihinde Oş şehrinde bulunan hapisaneden tutuklu basmacıların kaçma teşebbüsü yaşanmıştır. Çatışma sonucu Sovyetler tarafından 3 kişi hayatını kaybetmiş, 1 *militsiyoner* 2 Kızıl Ordu askeri yaralanmış, basmacılar tarafından ise 46 kişi hayatını kaybetmiş, 19 kişi yaralanmıştır (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 1, liste 1, dosya.88, ss.132-134). VKP (b) Kırgız Vilayet Komitesi'nin İcra Bürosununun 21 Ağustos 1927 tarihli toplantısında VKP (b) Kırgız Vilayet Komitesinin sekreteri V.Şubrikov, Canıbek Kadı'nın çetesinin üyeleri olup tutuklanan basmacıların¹⁴ Oş hapisanesinden kaçmaya teşebbüs ettiklerini bildirmiştir. Olayın sebeplerini incelemek, güney bölgede yürütülmekte olan toprak-su reformuna etkisini tespit etmek ve bölgenin siyasi durumu ile tanışmak için C. Abdrahmanov'un¹⁵ yönetiminde bir hükümet komisyonu oluşturulmuştur. Adı geçen komisyon 25 Ağustos 1927 tarihinde Oş şehrine gelmiştir. Komisyon üyeleri C. Abdrahmanov, İ. Vayner ve A. Orozbekov 30 Ağustos 1927'de Oş şehrinde VKP (b) Kırgız Vilayet Komitesine çok gizli işaretli bir rapor yollamışlardır. Söz konusu raporda basmacıların kaçma teşebbüslerinin önceden planlandığı ve onu organize edenlerin Abdullabek adlı şahsın başında bulunduğu "*tutuklanan korbaşılar*" olduğu belirtilmektedir. Sovyet mahkemesi tarafından kurşuna dizilme cezasına çarptırılma korkusu ve Canıbek Kadı'ya katılmak isteği kaçışın esas sebepleri olarak gösterilmiştir. Raporda komisyon üyeleri onları kurşuna dizmekten başka çare olmadığını ve hükümetin bu adımının doğru olduğunu savunmaktadırlar (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 101, s. 80-81).

Arşiv belgelerinin içeriğinden anlaşıldığı gibi 1929 yılında Kırgızistan'ın güneyindeki Oş bölgesinde basmacı hareketi güçlenmiştir. 1929 senesinin yaz aylarında bölgeye bağlı dağlı Alay Vadisindeki basmacıları yok etmek, orada siyasi propaganda yapmak ve bölgeye Sovyet idari başkanlığı kurma amacıyla

özel Alay Askeri Sefer Müfrezesi organize edilmiştir (KC SB MDA, fon.6, liste.1, dosya.30, s.24). 1929 yılının Eylül ayında ise Orta Asya çapında Fergana ve Oş bölgelerinde basmacı gruplarının güçlendiği görülmüştür. Kızıl-Kıyalı, seçkin bir kadının oğlu olan Yarmat Maksım, 39 askerden oluşan askerî kolu ile Özbekistan ve Kırgızistan'ın ilçelerinde faaliyette bulunmuştur. 1929 yılına kadar Sovyet yönetiminin etkisinin az olduğu Oş bölgesinin Çatkal ilçesinde de basmacı grupları oluşturulmuştur. Onlar 37 silahlı süvariden oluşan İstambek Çanıbekov ve Karımhan Muzafarhanov'un, 23 atlı askerden oluşan Yusupbay Kurmanov ve Alibay Turdaliyev'in, 26 silahlı süvariden oluşan Cumadıl Aytınazarov'un basmacı kolları idi. Karımhan Muzafarhanov'dan başka yukarıda ismi belirtilen basmacı yöneticileri Kırgızdı. Bu çeteler kendi aralarında birleşerek Kırgızistan'ın Çatkal Vadisindeki Şakaftar Ovasında ve Çust ilçesinde Sovyet idaresine karşı mücadelede bulunmuşlardır. Sovyet istihbaratı tarafından Kırgızistan'daki bu basmacı kollarının yöneticilerinin İbrahim Bek, Kör Şermat gibi daha önce SSCB'yi terkeden basmacı liderleriyle ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya.229, s.132-134). 1929 yılında Çatkal Vadisinde basmacı mücadelesini sürdüren, Şakaftar köyünün sakini, eski volost yöneticisi ve korbaşı İstambek Çanıbekov Sovyet istihbaratına göre Özbekistan'daki basmacı liderleri ve Kaşgar'da bulunan Canıbek Kadı'nın çetesi ile işbirliği halindeydi (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.1, liste 1, dosya.298, s. 18-26).

Resim 4. Canıbek Kadı askerleri ile.

(https://ky.wikipedia.org/wiki/file:Janıbek_kazi.jpg)

1927-1930 yılları arasında Oş bölgesinin Özgen, Batken-Bucum, Kapçıgay Ketmen-Töbö, Bazar-Korgon gibi bir çok ilçesinde basmacılar mücadele ediyorlardı (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.1, liste 1, dosya.84, s.149-152;

fon.79, liste.1, dosya.5, s.75; fon.79, liste.1, dosya.9, s.66). Kolhozlara karşı mücadele eden basmacılar devlet makamlarına saldırmışlar, bazıları devlete ait ambarları, kooperatif ve ticaret dükkanlarını yağmalayarak oralardan malları götürmüşler, malların bir kısmını halka dağıtmışlardır (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya.281.s.115; Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.1, liste.1, dosya.84, s.351; dosya. 298, s.40). 1929 yılının sonunda Oş bölgesinin Kızıl-Kıya ve Kızıl-Car ilçelerindeki basmacı hareketi esas itibariyle bastırılmıştır, ama aynı zamanda Özgen ve Alay-Gülçö ilçelerinde Canıbek Kadı'nın basmacı çetesi aktif şekilde mücadeleye devam ediyordu. Bu sebeple Komünist Partinin Kırgızistan Vilayet Komitesi söz konusu ilçelerdeki yerli parti ve Sovyet örgütlerine öncelikle halk içinde basmacılara karşı siyasi propaganda işlerini güçlendirmek ve Canıbek'in çetesini yok etmek için ciddi tedbirleri alma hususunda görev vermiştir (İbraimov 1967:124, KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya.204, s.41).

1929'da Oş bölgesinde Basmacı kollarının çoğalarak aktif şekilde faaliyete geçmeleri sebebiyle, Tüm Rusya Merkezi İcra Komitesi ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserler Kurulu kararıyla 15 Ekim 1929'dan 15 Ocak 1930 tarihine kadar Oş'a bağlı tüm yerleşim yerlerinde olağanüstü hâl ilan edilmiştir (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.1, liste 1, dosya.298, s.11. KC SB MDA, fon.6, liste.1, dosya. 30, s.24. fon.10, liste.1, dosya.229, s.134).

23 Ocak, 1930 tarihli VKP (b) Kırgız Vilayet Komitesi'nin İcra Komitesinin kapalı oturumunda Oş bölgesindeki köylerde ve komşu Özbekistan'ın farklı bölgelerinde basmacı çetelerinin gizlenmekte oldukları ve Canıbek Kadı'nın esas basmacı çetesinin yok edilmediği, tam tersine aktif bir şekilde mücadeleye devam ettiği dile getirilmiştir. Bu yüzden 1930 yılının bahar ayında Oş bölgesine 50 süvari, 2 hafif makineli tüfek eşliğinde Kırgız Milli Tugayının 1 bölüğünü 15 Şubat 1930 tarihine kadar gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Karar uyarınca bu askerlere kalacak yerin Özgen'de verilmesi icap ediyordu (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 244, s. 26). Kızıl Ordu askerlerinin Canıbek Kadı'nın memleketi olan Özgen'de yerleştirilmesi, Canıbek Kadı'nın taraftarlarının Sovyet yönetimine bir hayli endişe doğurduğunu ve tedbir almaya zorladığını kanıtlamaktadır.

12 Nisan, 1930'da Özgen ilçesi, Baş-Tepe köyünün sakini, kendisi Oğuz Türkü olan korbaşı Gaib Pañsatın¹⁶ yönetimindeki silahlı basmacı çetesi Özgen'deki sınır merkezine saldırmıştır. Çatışma sonrası yoluna devam eden çe-

teyi takip etmek için devamlı Özgen'de bulunan Devlet Siyasi Başkanlığı ilçe temsilcisi Lapin başkanlığında 20 süvariden oluşan bir gönüllü bölük gönderilmiştir. Aynı zamanda OGPU'nun Oş sınır merkezi kumandanlığı manevra grubundan operasyonel birlik Oş şehrinden Özgen'e nakledilmiştir. 12 Nisan, 1930'da Özgen ilçesine bağlı Köldük adlı köyde Gaib Pañsatın basmacı koluna Kızıl Ordu bölükleri ulaşmış ve çatışma çıkmıştır. Özgen'deki olaylarla ilişkili olarak 1930 yılının Nisan ayının ortasında Bazar-Korgon ilçesinde Törögül Aladjıyev'in yönettiği 20 kişiden oluşan basmacı kolu kendi faaliyetini aktifleştirmiştir. Bu kolu yok etmek için 20 süvari gönderilmiştir (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 1, liste. 1, dosya.363, 176-185). Nisan 1930'da Nookat'ta vuku bulan çatışmada Kızıl Ordu çemberi içinde kalıp mücadele veren Gaib Pañsat ve askerleri şehit olmuşlardır (Bademci 2008: 363).

1930 yılına kadar Oş bölgesinin Batken-Bucum, İsfana gibi uzak volostların sınır bölgelerine yerleşen bay-manap ve kulaklara ağır görevler verilmemiştir. 1930-1931 yıllarında ise hayvan hazırlama, yün hazırlama, bahar aylarında ekin ekme gibi ağır görevlerin verilmesi söz konusu ilçelerde basmacı hareketinin güçlenmesine sebep olmuştur. 1931 yılının yaz aylarında Sülüktü kasabası çevresinde 5 basmacı çetesi mücadele halinde bulunuyorlardı. Aktif bir şekilde faaliyete geçen basmacı grupları Türkistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi (Bakiyev 2006: 130) sıradan halk içinde büyük bir destek görmüştür. Kırgızistan'ın güneyinde fakir ve orta hallilerin basmacı hareketine katılması ile hareket üyelerinin sayısı artmıştır. Basmacı çetelerine tüm ailesi ile gelip katılan çiftlikler olmuştur, orta halliler, fakirler, hatta bazı Komünist Parti üyeleri, Komünist Parti adayları, hatta Komsomollar,¹⁷ köy sovyetlerinin¹⁸ başkanları ve üyeleri, tarım artellerinin¹⁹ yöneticileri gibi bazı yerli Sovyet memurlarından da Basmacılara katılanlar görülmüştür (KC SB MDA fon.10, liste.1, dosya.281, s.20; s.114; Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 79, liste.1, dosya.14, s.63-67). Örneğin Katta-Nayman, Kurgan-Tepe, Mindan köylerinin köy sovyetleri başkanları basmacı lideri Yarmat Maksım'u destekleyip harekete birlikte katılmışlardır. Gülçö ilçesinde ise bazı Komünist parti üyeleri basmacılara katılmışlardır. Celal-Abad ilçesinde 3 Komünist parti üyesi ve 3 komsomolun basmacı çetelerinde aktif bir şekilde faaliyet gösterdiği ortaya çıkmıştır (KC SB MDA, fon.10, lste.1, dosya.281, s.20).

Bazı ilçelerde *"milletler arası ilişkilerin"*²⁰ (Türk toplulukları arasındaki ilişkiler) bir düzene sokulmaması, özellikle azınlıkların (Türk, Özbek, Tacik, Uygur) hiz-

metlerine yeterli ölçüde dikkat edilmemesi, kendi dillerini yeterli seviyede kullanamamaları” onların basmacı bölüklerine katılmasına neden olmuştur. Basmacı hareketinin düzenleyicileri, uzak ilçelerde üretim mallarının yetersizliğinden sıradan halka maddi yardım verme yoluyla başarılı bir şekilde yararlanmışlardır. 1930 yılındaki hükümet belgesinde bazı basmacı hareketinin liderlerinin (Gaip ve Adı Hodjavevler, Nurulla Maksım vb.) ismi belirtilerek onların çok akıllı ve etkili idareciler olduğu kabul edilmektedir (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 253, s.189-197).

Sovyet Yönetiminin Basmacı Hareketine Karşı Önlemleri

Hükümet belgelerinde basmacı hareketi iki döneme ayrılarak ele alınmıştır. Birincisi 1930 yılının Ağustos ayının ortasına kadar, ikincisi aynı yılın Eylül ayının ortalarından sonraki dönem. İkinci dönem *“aktif hareketin yeni dalgası”* olarak tasvir edilmiştir (KC SB MDA, fon.10, lste.1, dosya. 281.s.195). 1930 yılının Ağustos ayında merkezden Oş bölgesine hükümet komisyonu gelmiştir. Hükümet komisyonu geldiği zaman bölgenin toplumsal-siyasi durumu son derece kritik idi. Bölgede basmacı hareketi geniş çaplı yayılmıştı, bölgede yaklaşık 450-500 kadar silahlı basmacı bulunuyordu. Basmacı bölüklerinin nicelik bakımından çoğalma tehlikesi arz ediyordu. Bu sebeple söz konusu komisyonun esas görevi basmacı hareketinin gelişmesine zemin hazırlayan sebepleri giderme ve kitlesel propaganda anlatım işlerini yürütmek idi. 18 Aralık 1930 tarihli adı geçen Hükümet komisyonunun bildirisine göre yanlış vergi uygulaması, fakir ve orta hallilerden vergi alınmasında çok sert davranma, en alt seviyedeki Sovyet makamlarındaki rüşvet yaygınlığı, şahsi ilişkilerden dolayı oy verme hakkından mahrum bırakma, vergi ve cezaların miktarının çokluğu 1930 yılının yaz aylarında ortaya çıkan basmacı hareketine fakir kesimin de yiğit olarak katılmasını sağlamıştır. Basmacı gruplarına gelip kendi isteğiyle katılan yiğitlerin sayısının sürekli çoğalması hareketin taraftarlarının çok olduğuna işaret etmektedir. Belgeden anlaşıldığına göre boy ilişkilerinin basmacı kollarının sıradan halk içinde itibarının artmasını etkilediği açıkça görülmektedir. Bir boyu temsil eden kişi basmacı çetesine katılıp çete lideri yani korbaşı olursa onun akrabaları da direk basmacılara katılmışlardır. Örneğin, sosyal durumlarına bakılmaksızın Basız boyundan olanlar Sovyetlere karşı mücadele etmişlerdir. 1930 yılının ikinci yarısında korbaşı çetelerine büyük sayıda fakirler katılmışlardır. Hükümet komisyonunun tespit ettiğine göre Sovyet idari alt makamlarındaki görevlilerin rüşvet alması, rüşvet alanların

uzun süre cezasız kalması, fakir ve orta hallilerin Sovyet yönetimi hakkında olumsuz izlenim bırakması, köylerdeki Sovyet memurlarının kulak ve tüccarlardan seçilmesi böyle bir durumun ortaya çıkmasını etkilemiştir. Bununla beraber basmacıların Ruslara karşı çağrıları da halkı kendilerine çekmede etkili olduğu belirtilmelidir (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 253, s.188-197). Yukarıdaki belgede özellikle Basız boyunun örnek verilmesi Canıbek Kadı ile bağlantılıdır, O, Basız boyunun Kaşka urugundandı. Yani Basız boyundan

Resim 5. Basmacıların sorgulanması
(Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi)

olan bazı kimselerin basmacıların yolundan yürümesinin tek sebebi onların kendi liderleri Canıbek Kadı'ya katılma isteğidir. Boy desteğine yine bir örnek; 1931 Mayısında İsfana köy kuruluna bağlı Aybeke köyünde silahlı basmacı bölüğü yaylaya gitmiş, bu olaydan sonra çevredeki köylerden Zınayar boyundan 70 kadar kişi onların arkasından gitmiştir. Devlet Siyasi Başkanlığı memuru başkanlığında Kızıl Ordu askeri kolu Aybeke köyüne gittiği zaman köy sakinlerinden bir kadın dışında başka hiç kimse orada bulunmuyordu (Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.79, liste 1, dosya.14, s.63).

Hükûmet komisyonun bildirisine göre 5-7 Kasım 1930 tarihinde Kırgızistan'ın güney bölgesinde Birleşmiş Devlet Siyasi Başkanlığı'nın makamları tarafından

korbaşılara, basmacı askerlerine ve basmacılara yardım edenlere karşı “*mükemmel bir*” operasyon gerçekleştirilmiştir. Demek Sovyet yönetimi Kırgızistan’ın güney bölgesindeki basmacı hareketini yok etmek için askeri gücünü kullanmaktan kaçınmamıştır. 1930 yılının Ağustos, Ekim aylarında mahkemeler tarafından 100 küsur dosya incelenmiştir. Baş mahkeme adına 7 dava yürütülüp, ilk önce yaklaşık 30 kişi suçlu bulunmuş, onlara ağır devlet işlerinde çalışmak üzere sürgün veya ölüm cezaları verilmiştir. Daha sonra tekrar incelemeler sonucu mahkeme kararları bozulan 48 köylü çalışma kamplarına gönderilme cezasından kurtulmuştur. Dönemin arşiv belgelerinin tahlili gösterdiği gibi Sovyet hükûmeti 1929-1930 yıllarda Kırgızistan’da basmacı gruplarını yok etmek, basmacı hareketini önlemek, halkı sosyalist inşaya çekmek amacıyla aşağıdaki tedbirleri almıştır (KC SB MDA, fon.10, liste.1, dosya. 204, s.41-45; dosya. 253, s.197-201):

1. Sovyet yönetimi basmacılardan temizlenen ilçeleri siyasi açıdan pekiştirmeye ve sovyetleştirmeye öncelik vermiş. Bundan dolayı 1929 yılının sonuna doğru basmacı hareketi olup biten ilçelerde 3 *Yayla Sovyeti*²¹ kurma kararı çıkartılmıştır. Bu yayla sovyetlerinin esas görevi ilçeleri elden geldiği kadar sovyetleştirmek ve kültürel ekonomik faaliyetler yürütmek idi.
2. 1930 yılının başında kısa zaman içinde Oş bölgesindeki köy kurulları birleştirilmiş, bu yolla boy özelliklerine göre kurulan köy kurullarını ortadan kaldırmak amaçlanmıştır.
3. 1930 senesinin Ağustos ayının ortasında hükûmet komisyon tarafından resmi belgeler ilan edilmiştir. Bu belgelerde tarım vergisine kolaylık sağlanmış, yasa dışı tüm vergi ve cezalar ortadan kaldırılmış, yerli erzak ticaretini canlandırma tedbirleri alınmıştır.
4. Özgen, Bazar-Korgon, Calal-Abad, Alay-Gülçö ilçelerinin köy kurulları kadrosuna 1930 senesinin Ekim ayının sonuna kadar erken seçim yapılmış, dönemin terimi ile *çistka* yani “*yabancı unsurlardan temizlik*” yapılmıştır. Kızıl-Car, Ketmen-Töbö ve Nookat ilçelerinde ve Kızıl-Kıya, Sülüktü şehirlerinde Sovyet devlet makamlarında çalışanlardan basmacılara yardım edenler ve “*sosyal yönden yabancı*” olarak tespit edilenler görevlerinden azledilmişlerdir.
5. Mal arzına önem verilmiş, uzak göçebe bölgelerin sakinlerine kooperatif ve ticari örgütleri aracılığıyla mal temin edilmiştir.

6. Oş bölgesindeki ve ilçelerdeki devlet makamlarına basmacılık hareketini kökten yok etmek, basmacılarla mücadele üzerine siyasi propaganda ve tanıtım işlerini fakir köylüler arasında yaymak görevi verilmiştir. Dağlık bölgelerde yaşayan, hayvancılıkla geçinenler arasından kendi ilçelerinde çalışacak propagandistleri eğitmek için yaz kursları düzenlenmiştir. Hatta SSCB'nin sosyalist ekonomisinin gelişmekte olduğunu kendi gözüyle görüp, dağlık bölgelerdeki halka bunun propagandasını yapmak üzere SSCB'nin tarım ve sanayisi gelişmiş ilçelerine Kırgızistan'ın uzak dağlık kesimlerinde yaşayan köylülere tanıtım turlarının düzenlenmesini üstlenen, bölgesel bütçe hesabından bir fon kurulması da ele alınmıştır.
7. En kısa zamanda, Aralık 1930'da gerçekleştirilecek yerel Sovyetlerin seçimi öncesi Oş bölgesine bağlı Aravan-Bura ilçesinde 2, Özgen ilçesinde 1 milli Türk köy kurulu kurma hazırlığı yapılmıştır.
8. Orta halli köylü ve fakirlerin haksız yere alınan siyasi hakları geri verilmiştir. Kulak olarak suçlama kriterleri tekrar gözden geçirilerek biraz yumuşatılmıştır.
9. Sovyet hükûmeti Kırgızistan'ın güney bölgesindeki dağlık uzak ilçelerinde halkın yönetime karşı memnuniyetsizliğini önlemek için sosyal-kültürel hizmetlere (okul, yatılı okul, hastane kurmak, kadroları hazırlamak) özellikle öncelik tanımıştır.
10. Kırgızistan Halk Komiserler Kurulunun parti şubesine göçerlerin ilçelerinde köy kurulları memurlarının maaşını yükseltme, uzak ilçeler ile telefon ve radyo haberleşme meselesini düzenleme görevi verilmiştir.
11. Basmacı çetelerinin dağlık bölgelerde etkili olduğu göz önüne alınarak, dağlık bölgelerde yaşayan göçerleri yerleşik hayat tarzına geçirip kasabaları kurmak planlanmıştır.
12. Kızıl Ordu askerlerinin ailelerine vergi kolaylığı sağlanmış, basmacılarla mücadelede kahramanlık gösterenler ödüllendirilmiştir.

Sonuç

Yeni rejime silahlı mücadele ile direnen basmacı mücadelesi Orta Asya'da Sovyet hükûmetinin siyasi, ekonomik ve sosyal uygulamaları zorla gerçekleştirme teşebbüsüne karşı ortaya çıkmıştır. Yerli halkın maddi ve manevi geleneksel

hayat tarzını dikkate almayan Sovyet hükûmeti zorla sosyalist düzeni yerleştirmeye çalışmıştır. Ayrıca sınıf mücadelesi siyaseti doğrultusunda hareket eden Bolşevikler kendilerine uygun düştüğü zaman terör kullanmaktan bile kaçınmamışlardır. Bu tür eylemler bölgede siyasi mücadelenin daha derinleşmesine yol açmıştır.

Basmacılar 1924'te Kızıl Ordu tarafından esas itibarıyla yenilgiye uğratılmasına rağmen Türkistan'ın diğer yerlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da Sovyetlere tehdit olarak kalmıştır. Arşiv belgeleri Fergana vadisinde yer alan Kırgızistan'ın güney bölgesindeki basmacı hareketinin hemen hemen on sene fazla devam ettiğini ortaya koymaktadır. Sovyet yönetiminin baskıcı ve adaletsiz siyasetine karşı basmacıların mücadeleleri çeşitli yerlerde devam etmiştir. Basmacıların halk içinde itibar kazanmak ve Sovyet yönetiminden memnun olmayan fakir ve orta halli halkı, basmacı gruplarına katma teşebbüsleri başarıyla gerçekleştirilmiştir. 1920'li yılların sonu ve 1930'lu yılların başında Kırgızistan'ın güneyinde Basmacı mücadelelerinin çeşitli yerlerde devam etmesi ve hareketin sıradan halk içinde büyük destek görmesi, Sovyet yönetimi açısından ciddi bir siyasi durumu ortaya çıkarmıştır.

Sovyet ordularının donanım açısından üstünlük sağladığı tartışılmaz, özellikle 1920'den sonra Kızıl Ordu kuvvetleri iyi silahlanmış ve eğitilmiş subaylar tarafından komuta edilmiştir. Buna karşılık asker eğitimi alan basmacılar çok azdı ve onların silah teçhizatları da kaliteli değildi. Askerî bakımdan Kızıl Ordudan geride kalsa da basmacılar uzun yıllar mücadeleye devam ettirebildiler. Bunun başlıca sebebi basmacıların bölgeyi iyi bilmeleri onlara gerilla halinde savaş sürdürmeye imkân vermişti. Aynı zamanda en önemli faktör de basmacılar 1924 öncesi hareketin birinci safhasında olduğu gibi halkın, yani yerli toplumun tüm tabakalarının desteğini kazanmışlardı. Basmacı hareketinin geniş çapta yayılması Sovyet yönetimini çok endişelendirmiştir. Basmacı hareketini önlemek amacıyla Sovyet hükûmeti bölgeye ordu birlikleri göndermekle beraber siyasi, ideolojik, ekonomik ve kültürel bir takım tedbirler alarak bunları kısa süre içinde gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Hükûmet, Sovyet yönetimi hakkında olumlu fikirleri ortaya çıkarmak için basmacılara karşı siyasi ideolojik propaganda işlerini güçlendirmiş, aynı zamanda halkın hayat düzeyini iyileştirmeye önem vermiştir.

Basmacı mücadelesinin son safhasında Orta Asya'da Harezmi ve Türkmenistan'da Türkmen boy başkanı Cüneyt Han (1857-1938), Doğu Buhara'nın

en güçlü kabilelerinden ve onların reisi Lakay İbrahim Beg (1889-1931), Kırgızistan'da Canıbek Kadı (1869-1933) gibi liderler kendi yiğitleriyle Sovyet hükümetine karşı mücadeleye sürdürebilmişlerdir. Fakat yeterli donanıma sahip olmayan kendi aralarında siyasi bir bütünlük sağlayamamış basmacı gruplarının, düzenli bir ordu karşısında başarı sağlamaları mümkün değildi. 1930'larda isyancıların belli başlı grupları Sovyetler tarafından yok edilmiştir. Geride kalan basmacılar daha sonraki yıllarda, başta Afganistan olmak üzere, İran ve Doğu Türkistan gibi komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır.

Z. V. Togan'ın "*bolşevik sömürge siyasetinin ortaya çıkardığı, Türkistan'ın bütün son asrında örneği görülmeyen büyük siyasi ve muazzam bir milli hareket*" olarak nitelendirdiği Basmacı Hareketi, basmacı liderlerinin kendi aralarındaki liderlik mücadeleleri, Ruslar karşısında yeteri kadar askeri teçhizatın olmaması, merkezi bir teşkilatın, ortak bir siyasi ideolojinin bulunmaması, kısıtlı Afgan yardımı dışında hiç dış yardım olmaması gibi nedenlerden dolayı sona ermiştir. Aynı zamanda Kızıl Ordu fazla askere sahip olduğu halde basmacıların direnişlerine karşı koyamadığından bütün korbaşılar ile tek tek "*barış anlaşması*" yapma yoluna başvurması ve askeri taktikler yanında Sovyetlerin geniş çaplı yürütülen propaganda tedbirleri ayaklanmayı bastırmak hususunda etkili olmuştur.

Sovyetler zamanında Basmacı Hareketi hakkında objektif yaklaşıma izin verilmediği gibi konu, Komünist ideoloji çerçevesinde tek yönlü ele alınmıştır. Sovyet araştırmalarının aksine batı kaynaklarında Basmacı Hareketi millî bağımsızlık mücadelesi olarak değerlendirilmektedir. Bağımsızlık sonrası ve günümüzde ise Orta Asya Cumhuriyetlerinde basmacı mücadeleleri Sovyet döneminden farklı, objektif şekilde değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Günümüz açısından baktığımızda şüphesiz Basmacı Hareketi Orta Asya ve onun içinde Kırgızistan tarihinin ayrılmaz ve önemli bir parçasıdır.

Açıklamalar

¹ 1917-1923 yılları Sovyet zamanındaki literatürde "*İç Savaş*" (veya *Sivil Savaş*, Rusça; *Graj-danskaya Voyna*) dönemi olarak adlandırılmaktadır. Sivil Savaş sırasında SSCB'de Sovyet yönetimini destekleyen Kızıl Ordu ile antibolşevik Beyaz kuvvetlerin arasında çatışmalar yaşanmıştır. Beyazlar silah yoluyla Bolşevikleri devirmeyi, kaybettikleri yönetimlerini, sosyal ekonomik hak ve imtiyazlarını yeniden elde etmeyi amaçlamışlardır. Politik görüşleri anti-bolşevik Beyaz muhafızlar savaş sonunda mağlubiyete uğratılmıştır. Orta Asya'da ise yeni rejime karşı mücadele ağırlıklı olarak basmacılar tarafından yürütülmüştür.

² Örneğin Kasım 1917'de Taşkent'te toplanan III. Sovyet Kongresinde kurulması karar-

laştırılan Türkistan Halk Komiserliği'nin üyeliğine seçilen 15 kişinin birisi de Türkistanlı değildi (Usmanov, K. ve Sadikov. M (2006). İstoriya Uzbekistana (1917-1991 gg). Taşkent: Şark Yay. 19).

- 3 “Basmacı”, “basmak” mastarından türetilerek, “baskıncı” ve hücum edici manasıyla önce eşkiya çetelerine denilmiştir. Rus Çarlığı zamanında bu gibi çeteler, Türkmenistan'da Başkurdistan ve Kırım'da istiklal kaybedilip Rus hâkimiyeti yerleşmek üzere olduğu zaman yaşamıştır.” (Togan. Z. V. (1981). *Bugünkü Türk İli (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. C. 1. 2.baskı. İstanbul: Enderun Kitabevi Yay. 387).

Sovyet kaynaklarının tamamı “Basmacı” deyimi ve manası etrafında birleşmektedir. “Basmacı” basmak fiilinden “baskıncı-haydut” demektir. Diğer bir deyimle veya orijinal anlamı ile “Basmacı” “baskın yapan” olarak da ifade edilebilir. Türkistan'a Rus istilalarının başladığı daha 19.asır başından itibaren Çarlık Rusya'sına karşı meydana gelen milli mukavemet hareketlerine, Rus idaresi, “Basmacı” gözüyle bakıyordu. Fakat, bu kelimeyi Sovyet idarecilerinin meşhur ettikleri ve dünya çapında bir deyim haline getirdikleri de inkar edilmemelidir (Bademci, A (2008). *1917-1934 Türkistan Milli İstiklal Hareketi Korbaşılar ve Enver Paşa*. C.1. İstanbul: Ötüken Yay. 20).

Baymirza Hayit ise “Basmak” fiilinden türetilen “Basmacı” kelimesinin işgâlcı, saldırgan manası verdiğine dikkat çekerek “Basmacı” yaftasını daha çok Ruslara yakıştırmaktadır (Hayit, B. (1997). *Basmacılar Türkistan Milli Mücadele Tarihi (1917-1934)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 1-2).

- 4 *Korbaşı*: basmacı kollarının komutanı.
- 5 Basmacılığın bitiş tarihini kesin söylemek çok zordur. Sovyetler Birliği'nde devam eden Basmacı faaliyetleri hakkında raporlar 1935 yılını de içine alırken, Cüneyt Han güçlerinin Türkmenistan'ın Kara Kum çöllerinde yenildiği sonbahar 1933 tarihi basmacılığın sona erdiği yıl olarak kabul edilmesi öne sürülmektedir (Ritter, William S. (1990). “Revolt in the Mountains: Fuzail Maksun and the Occupation of Garm”. *Journal of Contemporary History* 25 (4): 576.) B. Hayit ve A. Bademci'ye göre Basmacı hareketi 1934'e kadar sürmüştür. (Hayit, B. (1995). *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi. 285; Bademci, A. (2008). *1917-1934 Türkistan Milli İstiklal Hareketi Korbaşılar ve Enver Paşa*. C.1. İstanbul: Ötüken Yay. 21). Bazı araştırmacılar isyanın 1943 yılına kadar sürdüğünü belirtmektedirler (Kogan, B. *The Basmachi: Factors Behind the Rise and Fall of an Islamic Insurgency in Central Asia*. smallwarsjournal.com) Kırgızistan'da ise basmacıların son kalıntıları 1934 yılında yok edilmiştir. Bu sebeple bizim konumuzla alakalı olduğu için hareketin bitiş tarihi olarak 1934 yılını göstermeyi uygun buluyoruz.
- 6 Bay-Manap: *Bay*, Kelimenin esas anlamı Kırgızcada “zengin”dir. Kırgızistan'da 1917 Ekim İhtilali'ne kadar hayvanları, toprağı, kışlası, yaylası olan varlıklı sosyal tabakaya verilen addır. *Manap* ise, XVII. yüzyıldan Sovyet yönetimine kadar geçen süre içerisinde Kırgızistan'ın kuzeyinde sosyal ekonomik problemleri çözme, yargılama yetkisine sahip, halkı yöneten boy reislerinin unvanıdır. Kırgızistan'ın güneyinde *Manap* unvanı kullanılmamıştır. Bu iki kelime veya unvan, Sovyet dönemindeki literatürde “sınıf düşmanları” olarak görülen zengin kesim anlamında *Bay-Manap* şeklinde birleşik olarak kullanılmıştır.
- 7 *Kulak* -Sovyetler Birliği döneminde 1920-1930 yıllarda kullanılan siyasi bir terim olarak yoksul köylüleri çalıştıran, tam anlamıyla “yumruğunun altında tutan” zengin bir köylü manasında kullanılmıştır.
- 8 İçkilik Kırgızların 3 büyük boy grubunun birinin adıdır. XVI yüzyıldan beri Kırgızların bu

boy grubuna mensup alt boy grupları tarihte Kırgızistan'ın güney kısmında yaşamışlardır, günümüzde Batken, Oş ve Celal-Abad vilayetlerinde oturuyorlar ve Kırgızistan dışında Özbekistan, Tacikistan, Afganistan ve Türkiye'de İçkılık Kırgızları bulunmaktadır (Karatajev, O. ve Eraliyev, S. (2005). *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük*. Bışkek: Biyiktik Yay. 198).

- ⁹ *Volost*: Rus Çarlığı döneminde ve Sovyet döneminin ilk yıllarında kullanılan uezdten sonra en alt idari birim, Kırgızca söyleniş şekline göre *boluštuk* olarak kullanılmıştır.
- ¹⁰ *OGPU*: Rusça'dan tam adı *Obyedinennoye Gosudarstvennoye Politiceskoye Upravleniye*, 1922-1934 yıllarında SSCB Halk Komiserler Sovyeti'ne bağlı Birleşmiş Devlet Siyasî Başkanlığı'nın kısaltılmış şeklidir. Siyasî gizli servis niteliğinde olan OGPU'nun görevleri, devlet karşıtı siyasî ve ekonomik faaliyetleri önlemek, bastırmak, devlet güvenliğini sağlamak; kaçakçılıkla ve izinsiz sınırları geçenlerle mücadele etmektir.
- ¹¹ *Yiğit*: asıl anlamı genç adam anlamına gelmektedir. Basmacı kollarında silah kullanabilecek durumda olan, savaşılabilen ya da savaş sırasında kendisinden istifade edilen (yemek hazırlama ya da yaralıların bakımı gibi), her mücadelecisi, hangi yaşta olursa olsun kendisini yiğit olarak görüyordu (Hayit, B. (1997). "*Basmacılar*" *Türkistan Milli Mücadele Tarihi (1917-1934)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 66-67).
- ¹² TürkiyeTürkçesindeki *Kadı* anlamındaki kelime, Kırgız Türkçesinde *Kazı* olarak kullanılır. Canıbek Kadı Sağımbay Uulu (Oğlu), 1869'da Oş vilayetine bağlı Özgön ilçesinin Köldük köyünde doğmuştur. O, Ekim İhtilali'ne kadar Rusya Çarlığı hâkimiyeti döneminde Türkistan eyaletine bağlı Fergana vilayeti Oş uezdine (*uezd*: Rus Çarlığı döneminde Kırgızistan'da vilayetten sonraki idari yapı) bağlı, Ak-Car volostunun yöneticisi idi; aynı zamanda kadılık görevi de yürütüyordu. Canıbek Kadı, halk içinde itibarı yüksek, cesur, milletini ve vatanını seven bir kişi olarak tanınmıştı. Böyle bir zâtın bütün malvarlığına Sovyet yönetimi tarafından elkonulmuştu. Halkı zengin ve fakir olarak iki sınıfa ayıran Sovyet idaresine karşı çıkan Canıbek Kadı, Kırgızistan'ın güneyindeki millî bağımsızlık hareketini yönetmiştir. Canıbek Kadı'nın, başında bulunduğu silâhlı Basmacı kolu, Kırgızistan'ın güneyinde faaliyet gösteren en büyük ve en güçlü kollardan biriydi. Canıbek Kadı, kendi askerleriyle yaklaşık on yıl Sovyet yönetimi ile mücadele etmiştir. Onun taraftarları, Sovyet yönetimini çok uğraştırmıştır. Kendisi, en sonunda 1931 yılında sınırı geçerek Çin'e gitmek zorunda kalmıştır. Canıbek Kadı daha sonra Afganistan'a geçmiş, bilâhare Pakistan'a sığınmış ve orada 1933 yılında vefat etmiştir. Günümüzde Canıbek Kadı'nın soyundan gelenler Almanya, Türkiye, Pakistan, Çin ve İngiltere'de yaşamaktadırlar.
- ¹³ *Militsiya, militsiyoner*: Sovyetler zamanında polis ismi.
- ¹⁴ Bu bilgi Ali Bademci'nin eserindeki malumat ile örtüşmektedir. Ali Bademci'ye göre hapishaneden kaçmak isteyen basmacılar Ocak 1927'de Kara-Şoro çatışması sırasında Kızıl Ordu tarafından teslim alınan Canıbek'in 300 en gözde yiğitleri idi. (Bademci, A (2008). *1917-1934 Türkistan Milli İstiklal Hareketi Korbaşlar ve Enver Paşa*. C.1. İstanbul: Ötügen Yay. 359).
- ¹⁵ Cusup Abdrahmanov-1920-1930'lu yıllarda Kırgız siyaset ve devlet adamı, birçok Sovyet devlet makamlarında çalışmış, 1927-1933 yılları arasında Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserler Kurulu başkanlığını yapmıştır. Orta Asya'yı millî devletlere ayırma sürecinde Kırgız Sovyet Devleti'nin kurulmasında büyük emeği geçmiştir; hatta bu konuda bizzat Stalin'e mektuplar yazdığı bilinmektedir. 1938'de *rep-ressiya* döneminde hayatını kaybetmiştir.

- ¹⁶ *Pañsat*: “Pañsat” –“beş yüz” demektir. Asıl anlamı 500 askere komutanlık eden kimse. Sovyet döneminde basmacıların liderine pansat denilmiştir (Karasayev, H. (1996). *Kamus Naama Karasay Sözdük*. Bişkek. 617).
- ¹⁷ *Komsomol*: Rusça, *Kommunisticheskiy Soyuz Molodyozbi*. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Gençlik Örgütünün adı ve bu örgüte üye olan kişiye verilen ad.
- ¹⁸ *Köy sovyeti*: SSCB zamanında yerli yönetim makamının adı yani halk mebuslarının köy sovyeti ve en alt idari –bölgesel taksimat birimi.
- ¹⁹ *Artel*: Rus Çarlığında ve Sovyet döneminde 1950'lere kadar mevcut olan çeşitli kooperatif derneklerin genel adı. Artellerde kişiler işleri ortak yapıyorlardı. İşin karakterine göre tarım, ticaret, inşaat, zanaat, avcılık, maden gibi alanlarda artellerin çeşitleri vardı. Artelin malı toplu mülkiyet sayılmıştır. Sovyet döneminde 1960'lı yılların ortalarına kadar kolhozlar tarım artelleri olarak da adlandırılıyordu, buradaki metinde kolhoz anlamındadır.
- ²⁰ Belgede “milletler arasındaki ilişkilerin” olarak geçmektedir.
- ²¹ *Yayla Sovyeti*-Sovyet döneminin ilk yıllarında Kırgızistan'da konar-göçer hayat tarzında yaşamaya devam eden halkı sosyalist düzene çekmek, onları yönetmek ve sosyalist siyasi ekonomik faaliyetleri yürütmek amacıyla yaz döneminde geçici olarak 3-4 ay süreyle yaylada kurulan yönetim birimi. Kırgızistan'da ilk Yayla Sovyeti Suusamır yaylasında 1927'de kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda birçok yaylalarda Yayla Sovyetleri oluşturulmuştur. Yayla Sovyetleri Kırgızistan'da 1933 yılına kadar uygulanmıştır.

Kaynaklar

a. Arşiv Belgeleri

Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi Belgeler Merkez Devlet Arşivi, (KC SB MDA) fon.6, liste.1, dosya. 30.

KC SB MDA, fon.10, liste.1.-30, 32, 101, 128, 203, 204, 229, 244, 253, 281 numaralı dosyalar.

Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon. 1, liste 1, 52, 84, 88, 298, 363 numaralı dosyalar.

Oş Bölgesel Devlet Arşivi, fon.79, liste 1, 5, 9, 14 numaralı dosyalar.

b. Eserler

Abdullayev, R. vd. (2000). *Turkestan v Naçale XX veka: K İstorii İstokov Natsiyonalnoy Nezavisimosti*. Taşkent: Şark Yay.

Ahat, A. (2003). *Cedidizmden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Tunç Matbaacılık A.Ş.

Bademci, A. (2008). *1917-1934 Türkistan Milli İstiklal Hareketi Korbaşlar ve Enver Paşa*. C.1. İstanbul: Ötüken Yay.

_____, (2010). *Türkistan'da Enver Paşa'nın Umûmi Muhaberat Müdürü Molla Nâfiz'in Hâtıraları Sarıklı Basmacı*. İstanbul: Ötüken Yay.

Bakiyev, N. (2006) *Enver Paşa'nın Vasiyeti*, Özbekçeden Türkiye Türkçesine aktaran Çağatay Koçar. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

- Basmaçestvo Sotsiyalno Politiceskaya Sushnost* (1984). Editörler B. Lunin, M. Ahunova vd. Taşkent: Fan Yay.
- Çorotegin, T. ve K. Moldokasimov (2000). *Kırgızdardın cana Kırgızstandın Kıskaç Tarıhı*. Bişkek: Mektep Yay.
- Hayit, B. (1995). *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- _____, (1997). “Basmacılar” *Türkistan Milli Mücadele Tarihi (1917-1934)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İbraimov, İ. (1967). *Borba Partorganizatsii Kırgızii Za Podgotovku Usloviy Sploşnoy Kollektivizatsii Selskogo Hozyastva 1926-1930 gg.* Frunze: Kırgızstan Yay.
- İstoriya Grajdanskoy Voynu v Uzbekistane* (1970). Ed. H. İnoyatov. C. 2. Taşkent: Fan Yay.
- İstoriya Kırgızskoy SSR*. (1986). C. 3. Frunze: Kırgızstan Yay.
- Jantuarov, S. (1963). *Grajdanskaya Voyna v Kırgızii (1918-1920 gg)*. Frunze: Akademiya Nauk Kırgızskoy SSR Yay.
- Karasayev, H. (1996). *Kamus Naama Karasay Sözdük*. Bişkek: Şam Yay.
- Karatayev, O. ve S. Eraliyev (2005). *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük*. Bişkek: Biyiktik Yay.
- Kogan, B. (2011). “The Basmachi: Factors Behind the Rise and Fall of an Islamic Insurgency in Central Asia”. March 5. smallwarsjournal.com (Erişim Tarihi 10.06.2015). 1-10.
- Kunin, A. (1981). *Yujnaya Kırgızıya v Godı Grajdanskoy Voynu (1918-1920)*. Frunze: İlim Yay.
- Moldokasimov, K. (1998). “Basmaçılıkpı ce Uluttuk-Boştonduk Kıymılbi?”. *Fergana-Dolina Drujbi i Vzaimosoglasıya*. Bişkek: Muras Yay.
- Nikişov, P. (1957). *Borba s Basmaçestvom*. Frunze: Kırgızskoye Gosudarstvennoye İzdatelstvo Yay.
- Olcott, M (1981). “The Basmachi or Freeman’s Revolt in Turkestan 1918-24”. *Soviet Studies* 33 (3): 352-369.
- Pilev, A. (2006). *Basmaçestvo v Sredney Azii: Etnopoliticeskiy Srez (vzglyad iz XXI veka)*. Bişkek: Kırgız-Rus Slavyan Üniversitesi Yay.
- Ritter, William S. (1990). “Revolt in the Mountains: Fuzail Maksım and the Occupation of Garm”. *Journal of Contemporary History* 25 (4): 547-580.
- Rywkin, M. (1990). *Moscow’s Muslim Challenge: Soviet Central Asia*. New York London: by M. E. Sharpe Inc.

- Şamagdiyev, Ş. (1961). *Oçerki İstorii Grajdanskoy Vöymı v Ferganskoy Doline*. Taşkent: Akademiya Nauk Uz.SSR Yay.
- Togan, Z. V. (1981). *Bugünki Türk İli (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. C. 1. 2.baskı. İstanbul: Enderun Kitabevi Yay.
- Usmanov, K. ve M. Sadikov (2006). *İstoriya Uzbekistana (1917-1991 gg)*. Taşkent: Şark Yay.

New Findings on Basmachi Movement in Kyrgyzstan (1925-1934)

Zuhra Altımyşova*

Abstract

As it is known, Basmachi Movement in Turkestan arose during the first years of the Soviet rule and this movement reached to the extent that it would cause the administration to take military measures. It can be seen that activities of Basmachis had effect in different regions in the south of Kyrgyzstan, especially in mountainous areas even in 1930s. It is noteworthy that the rulers of the dominant branches were the people who had influence and reputation among the people. This situation and the fact that while spreading widely, Basmachi Revolt gained the support of ordinary people became a serious political issue for the Soviet government.

The causes of the continuation of the movement Basmachi in the south of Kyrgyzstan between 1925-1934, activities of the Basmachi army, military, political, ideological, economic and cultural measures taken by the Soviet government will be emphasized in this article. The subject will be evaluated in the light of archival documents, described as “strictly confidential” documents as well as scientific works, the usage of which were prohibited during the Soviet period.

Keywords

Basmachi Movement, Kyrgyzstan, the Soviet Government, Korbashi, Canibek Kazy

---

* Assist. Prof. Dr., Kyrgyz Turkish Manas University, Faculty of Letters, Department of History - Bishkek/ Kyrgyzstan
zuhraaltymyshova@gmail.com

Новые сведения о басмаческом движении в Кыргызстане (1925-1934)

Зухра Алтымышова*

Аннотация

Как известно, в первые годы советской власти в Туркестане началось и распространилось басмаческое движение, которое стало основной причиной чтобы принятия военных мер со стороны властей. В Кыргызстане, особенно в южных горных районах, деятельность басмачей продолжалась вплоть до 1930х годов. Необходимо отметить, что руководили басмаческих отрядов были людьми, пользующимися авторитетом среди местного населения. Поддержка со стороны народа привела к широкому распространению басмаческого движения, что настораживало Советскую власть и стало серьезной политической проблемой.

В статье рассматриваются причины распространения басмаческого движения и деятельности басмаческих отрядов в 1925-1934 гг. в Кыргызстане, а также военные, политические/идеологические, экономические, культурные действия со стороны Советской власти, направленные против басмаческого движения. Данная тема анализируется в рамках научных исследований и архивных материалов под грифом “совершенно секретно”, запрещенных к использованию в советское время.

Ключевые слова

басмаческое движение, Кыргызстан, советское правительство, курбаши, Жаныбек казы

---

* ст. преп. д-р., Кыргызско-турецкий университет «Манас», Гуманитарный факультет, отделение истории – Бишкек / Кыргызстан
zuhraaltymyshova@gmail.com